

külöz minden bibliai jámborságot. De vajon mi történik ezzel az ideállal a *Parsifal*ban? Wagner most megjelent elméleti írásai hadüzenetek a csak szórakozni vágyó nyárspolgárnak, a mindenkori pályatársaknak, és olyan zenetörténeti, illetve esztétikai kérdések tárgyi emlékei, amelyek új megvilágításba helyezhetik a magyar nyelven eddig kialakított Wagner-képünket zsenialitás, dilettantizmus, antiszemitizmus és megalománia arányairól. Lévén, hogy bizonyos értelemben Wagner gazdagon dokumentált élete maga is egy nyitott mű, sokan várják írásainak kritikai kiadását, amelyből valószínűleg még többet megtudunk. Egyet kivéve: „[...] hogy miként tévedtek be ezek a négy lábúak a falusi templomból az operaházainkba – mert annak, folytatja költői, már-már szókratészi iróniájú kérdését Wagner a vezénylésről elmélkedve –, csak Isten a megmondhatója” [44.]. [*Rózsavölgyi és Társa*]

KARAP ZOLTÁN

Összművészeti keresztény pedagógia

KEZD ŐSZÜLNI A NYÁR; ANGYALMESE; GÓLYAHÍR. IRODALMI SZÖVEGGYŰJTEMÉNYEK ÉS REFORMÁTUS PEDAGÓGIAI ÖTLETTÁRAK, SZERK. MIKLYA LUZSÁNYI MÓNIKA ÉS MIKLYA ZSOLT

Hogyan érdemes bevezetni a kisiskolások életébe a kortárs irodalmat? Hogyan kapcsoljuk klasszikusokhoz az iskolában, vagy mit vegyünk elő otthon, hogy az kedvcsináló legyen? Hogyan tanítsunk kortárs szerzőket, és kiket válogassunk, ha maga a legújabb NAT (a klasszikus szöveg- és adatmennyiség kizárólagossága miatt) vajmi kevés teret hagy erre? Hogyan kapcsolható össze a keresztény világkép és a korszerű művelődés, irodalomszemlélet az oktatásban? Az alább bemutatandó nem-kötelező tankönyvcsalád a lehetséges frappáns válaszok egyike. A föltett gyakorlat- és hatásközpontú kérdések a jelenkori vitaműsorokban is gyakran elhangzanak, ám már a reformáció idején is taglalták azokat. Nem véletlenül, hiszen a kérdések gyűjtőpontja és tétje maga a fejlődőképesség, önképző, művelt és erkölcsös személyiség, amely mindig is fontos szerepet töltött be a keresztény kultúrában, de különösen a protestantizmusban és a protestáns szellemű nevelésben.

[*Pedagógia és művészet a gyakorlatban*] A tevékenységközpontú pedagógiák általában egyszersmind személyiségközpontúak is. Ezért egy személyiségközpontú pedagógián alapuló válogatás eredményét tekintve nem mellékes, hogy ki válogat és szerkeszt, kinek az ízlését tükrözi egy adott gyűjtemény. Jelen esetben egy református házaspár, két pedagógus-író, Miklya Luzsányi Mónika és Miklya Zsolt húszéves kutatómunkájának, folyamatos és változatos pedagógiai, tananyagfejlesztői és művészi műhelygyakorlatának tapasztalatai összegződtek. Az ő, egyéni életútjukból is következő fortélyaik érték össze rendszerszinten, rendkívül komplex módon egy kiadványsorozat formájában. Ezért ennek vizsgálatát érdemes legalább irodalom-esztétikai és pedagógiai szempontból *egyszerre* elvégezni.

A négy évszakhhoz kapcsolódóan négy- plusz négykötetesre tervezett sorozat, ahogyan erre maguk a szerzők is számítanak, éppen összetettsége folytán tarthat számot többféle célközönség érdeklődésére. Jóllehet a szöveggyűjtemény- és ötlettársorozat a Református Tananyagtár kiadványaként a Református Tananyagfejlesztő Csoport munkája, nem csupán a 3–4. osztályos tanítók és nem csupán egyházi iskolai gyakorlatra szánt szövegek együttese, bár a szerkesztők elsősorban erre az intézményi gyakorlatra reagálnak. Az eddig megjelent *Kezd őszülni a nyár*, *Angyalmese* és *Gólyahír* című irodalmi szöveggyűjtemények gazdag, nívós, jól fölépített és bőséges kortárs szöveganyagot kínálnak. Utóbbi jellemző miatt ugyan nem nevezhetőek antológiának, bár használati szempontból közelítenek ahhoz, és van, amiben kiemelkednek az antológiák évtizedes mezőnyéből.

Az egy rész híján teljes egészében napvilágot látott sorozathoz szintén évszakonként, tehát kötetenként egy-egy vastag, strapabíró spirálfűzetben kiadott, a magyar tankönyvkiadásában kivételesen gusztusos kivitelűnek számító módszertani ötlettár is kapcsolódik [*Pedagógus ötlettár Szeptember, Október, November*, illetve *Pedagógus ötlettár December, Január, Február; Pedagógus ötlettár Március, Április, Május*]. A módszertani füzetek anyagát a szerzők úgy alakították, hogy nemcsak a tanulóközösségek, de a családok is forgathatják, és közösségi foglalatosságként nagy hasznát vehetik. Sőt. Örömeiket lelhetik benne.

Az érzelmi kifejezést a kötet emberképe indokolja. A kivételesen tekintélyes 20–21. századi szövegmennyiségből [a szerkesztők közlése szerint egy nyolcszáz prózai műből és egy ezer versből álló listából szűkítették az anyagot] kiválogatott tényleges irodalmi korpusz, valamint ugyanígy a módszertani csomag a magyar köznevelésben még mindig, jobban mondva sajnos újra ritkaságnak számító gyerekképből és neveléseméletből indul ki. Mégpedig abból a modellből, amely szerint a gyerek folyamatosan tevékenykedő, felfedező lény, akit mindez a tevékenység örömmel tölt el. Mi, pedagógusok pedig arra hívtunk, hogy ne csak részterületeket, hanem a gyerek teljes személyiségét fejlesszük. Gyermeinknek vagy diákunknak minél több érzékszervét vonjuk be a cselekvő tanulásba, annál könnyebben szerez pozitív, megerősítő élményeket, az élményhez kapcsolt információ pedig annál inkább megmarad a hosszútávú memóriában.

„Az Ötlettár egy keresztény értékrendet közvetítő, *tevékenység- és felfedező tanulás alapú, összművészeti irodalomtanítási módszerre épül* [...] A módszer lényege, hogy a pedagógiai folyamatban sokkal hatékonyabban tudunk eredményt elérni, ha nem »tantárgyat/tananyagot tanítunk«, nem »ismereteket adunk át«, hanem a gyerek teljes személyiségét bevonva, azt alkotó módon fejlesztjük. A módszer Howard Gardner sokrétű intelligencia elméletén alapul, azaz nem csak a verbális intelligenciát fejlesztjük, hanem több képességterületet kapcsolunk össze, akár egy »tanórán« belül is. A tevékenységek igen sokrétűek, de főleg a gyerekekben meglévő elemi játékkedvre, kifejezőkészségre és kreativitásra építünk minden alkalommal.” [*Pedagógiai ötlettár*, 12.]

Tevékenységeink élvezetét a bevont érzékszervek minél nagyobb száma fokozza. Az információ így válik élményszerűvé és ezen keresztül személyessé. A szerzőpáros maguknak a tanítóknak is játékos foglalkozásokon (pedagógiai workshopokon) keresztül, őket közösséggé formálva mutatta be és tesztelte a kiadványok szöveganyagát a tavalyi évben.

[*Mennyire keresztyén? Protestáns emberkép*] „Minden nevelési koncepció alapja egy emberkép, mivel amilyen az emberképünk, olyan a magatartásunk, így nevelő tevékenységünk is. Egy keresztyén nevelési koncepció végső alapja – a hit és a tudás egységében – az a meggyőződés, hogy a teremtés és a természet rendje, törvénye ugyanaz. Ez a tény legjobban az ember lelki természetében, istenképűségében érhető tetten. Személyiségünk tudattalan mélymagvában működik legfontosabb ősképünk [archetípusok], az Isten képe [...] Az ember személyiségének harmadik funkciócsoportja a megismerést és a cselekvést egyaránt átszövő és a magunkhoz, valamint másokhoz való viszonyunkat életérdekeink alapján közvetlenül tükröző érzelmeink, indulataink” – írja Rókusfalvy Pál [*Emberkép és nevelés. Adalék a Magyar Református Egyház nevelési koncepciójához*, Magyar Református Nevelés, 2006/1–2, 3.]. Sebestyén Imre részletesebben is kifejti a református életfilozófiával kapcsolatban, hogy a református gondolkodás *cultus Dei*, azaz a teljes élet Isten tisztelete, kultusza, hiszen a világ s benne az élet tőle is nyer értelmet. Azonban ez a kultusz nem csak passzív szemlélete az Istennek. Többek között „életet formál, kultúrát teremt, társadalmakat nevel és ébreszt öntudatra...” [Sebestyén Imre, *A kálvinizmus életfilozófiája = Magyar református önismereti olvasókönyv*, Kálvin, 1997, 106.] A protestáns emberképhagyományokból kiindulva a jelenlegi *Református kerettanterv* valláspedagógiai alapelvei közé tartozik a „tanulói komplex személyiség fejlesztése, melynek része a kognitív, érzelmi formálás és cselekvésre buzdítás. A teljes személyiség aktiválása a belső motiváció felkeltése és ébren tartása által. [...] Ez a kerettanterv a hittanórák esetében „célkitűzésrendszerében, a tananyagok kiválasztásában és ajánlásaiban az élményt adó, személyiséget formáló, hitet ébresztő [...] órákat tartja szem előtt.” [*A Magyarországi Református Egyház hit- és erkölcsstan kerettanterve*, Református Pedagógiai Intézet, 2012.]

[*Mennyire kortárs?*] A szöveggyűjtemények és az egyenként hozzájuk tartozó ötlettárak tematikájukban és szerkezetükben is a naptári évet követik: az egyetemes és nemzeti ünnepeket, köztük a keresztyén ünnepeket. A szerkesztők figyelembe vették az állami olvasókönyvek témáit és azok sorrendjét. A válogatás a 20–21. század lírai és prózai műveiből, régi legendamesékből merít, nem keveset pedig az élő magyar szerzők munkáiból. Ezzel is a személyes élményszerzésnek ágyaz meg, hiszen a kortárs szöveg nyelvezetében sokszor áll közelebb a mai gyerekekhez, nem mellesleg pedig szellemében is segítheti a jelenkori befogadó kapcsolódását.

Előfordulnak itt örök kedvencek [Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Kányádi Sándor, Móra Ferenc, Lázár Ervin], az utóbbi évtizedben a kortárs antológiákban elhanyagolt nagyok [így Zelk Zoltán, Károlyi Amy, Pilinszky János, Csukás István, Takács Zsuzsa, Horgas Béla, Gécz János, Petőcz András, Oravecz Imre, Mosonyi Aliz] vagy népszerűek, mint Gazdag Erzi. Töretlen népszerűségű, valamikori „fiatal költők” [Kiss Ottó, László Noémi, Szabó T. Anna, Kovács András Ferenc, Ranschburg Jenő, Nyulász Péter, Eörsi István, Miklya Zsolt]. És egy sor hazai és határon túli, akik közt van meglepetés, magyarországi válogatásokban ritkábban közölt szerző: Zágoni Balázs, Visky András, Ladik Katalin, Bertóti Johanna, Balázs Imre József, Tittel Kinga, Erdős Virág, Ijjas Tamás, Müller Péter Sziámi. Helyet kaptak a feltörő újabbak: Kollár Árpád, Fekete Vince, Szepesi Attila, Keresztesi József, Majoros Nóra, Krusovszky Dénes, Máté Angi, Acsai Roland, Nógrádi Gábor.

Rokonszenves vonása a gyűjteménynek, hogy érzékelhetően sem az elavult/bevett ódivatú ízlés, sem a könyvpiac által elkényeztetett divatos szerzők státuszai

nem hozták kísértésbe a szerkesztőket. Mind prózában, mind lírában nívós a válogatás. Tükröződik a jó ízléssel tartott arányosság. Egy-egy közismert, eladható név esetleg csak egy-egy verssel szerepel, míg ritkábban közölt szerzők több munkával vannak jelen. A korábbi kínálatból a Tenke Sándor szerkesztette *Új aranyhárfa. Versek gyülekezeti és keresztyén családi alkalmakra* című 1996-os kiadvány (szintén a Magyarországi Református Egyház és a Kálvin Kiadó gondozásában) sejlik fel mintaként, mely szintén igen gazdag anyagot kínált szintén a világi és egyházi ünnepkörökhöz és szolgálatokhoz [is] kötött szerkesztésben. Az *Új aranyhárfa*-antológia csak lírát tartalmaz, és inkább a nagy nevekhez és a gondolatilag mélyebb lélegzetvételű, fogalmilag, kifejezőképes szerinti archaikusabb költeményekhez igazította a felvilágosodástól kezdődő merítést, kinyitva ezzel a célközönség körét a felsőtagozat és a gimnázium irányába. Ugyanakkor magát családi használatra ajánlja, és ez, az oktatást kiegészítő, az olvasást, szavalást nem csak az oktatási intézményekben, hanem a kisebb és nagyobb közösségekben [a gyülekezetben és a családban] elképzelő szemlélet is rokonítja a mostani református szöveggyűjteményekkel. Szépen kirajzolódó ívként az *Új aranyhárfa* maga is egy korábbi, gyülekezeti és családi használatra ajánlott református kiadású és használatú gyűjteményes műre tekint vissza bevezetőjében [*Aranyhárfa. Vallásos költemények gyűjteménye*, Országos Református Lelkész-Egyesület, szerk. Halmi János teológiai magántanár, gyömrői lelkész].

[A *Pedagógiai ötlettár vívmányai*] A *Pedagógiai ötlettár* tanegységei [és nem tanórái], illetve a szöveggyűjtemény darabjai részben párhuzamosak az állami olvasókönyvek sorrendiségével, részben kiegészítik azokat. Vegyünk egy példát, amely bemutatja a fentiekben vázolt összetettséget, és amely láttatja, hogy hogyan kapcsolható össze zökkenőmentesen, hogyan illeszkedik a keresztyén teológiától ihletett és a világi nevelés.

A *Pedagógiai ötlettár* a karácsonyi ünnepkörnek 6 tanegységet, összesen 33 teljes oldalt szán. Az első tanegység az Isten világrajövetelét nem teológiai okfejtéssel vagy axiómákkal vezeti be, hanem hétköznapi, emberi eseményekhez, ünnepi szokásokhoz és érzelemhez kapcsolja. Egy kisbaba születésének eseményén, az ezt középpontba helyező feladatokon keresztül érzékíti, láttatja. Sok tankönyvhöz hasonlóan az örömeztetést helyezi a középpontba. „Képzeljétek el, hogy a családotokba kisbaba született! Játsszuk el mozgással, arckifejezéssel a következőket: Mutasd meg, hogyan örülsz, amikor megtudod a születésének hírért! Milyen arcot vágsz, amikor először meglátod! Sír a baba. Vedd fel a karodba, próbáld megnyugtatni!” [*Angyal mese*, 80.] A keresztyén ünnepkör eseménye problémátlán kapcsolható a világi megemlékezésekhez a földi sík szenzuális átélésén keresztül. Fordítva is igaz, hétköznapi események, témák kaphatnak plusz, hitmélyítő tartalmat csupán a mellé szerkesztett szöveg által, mint ahogy történik ez a *Pásztorok, vásárok* című fejezetben, melyben Kányádi Sándor *Farkasúzó furulya* című mesenovelláját Bartos Erika *Báránnyok* és Janicsák István *Birkabunda* című verse követi, majd *Az elveszett juh története* következik a Bibliából, Lukács evangéliumából, majd egy magyar népmese *A megszámlálhatatlan sok juhról*, és így tovább. A „bárány–farkas–juhász” tematika már az első novellában szimbolikus, a halált a helytálló, bátor és jó juhászok tudják távoltartani, elűzni egy darabig. A Bartos Erika-vers egy bukolikus képben mint látvány hozza szóba a bárányt és színekdochikus közhelyét, a bárányfelhőket, majd a bibliai történet ad újabb mélységet a pásztor és bárány kapcsolatának.

Visszatérve a karácsonyi tanegységre, ez népdalkincsünkéből válogat, a leglíraibb és a legvidámabb karácsonyiak közül [*Mostan kinyílt, Betlehem kis falucskába*]. Ezek a népköltéseink eleve tükröznek valamit a világ megváltójához közvetlenül közelítő lélek gyermekszerű felfogásából. Könnyen kapcsolódik mozgás, tánc az énekekhez, de a játékokhoz: a kisbaba ringatásához is. A tanegység feldolgozásokat is ajánl megjegyzésekkel [Csik zenekar, Takács Éva], majd egy kortárs vers feldolgozása következik. Zalán Tibor versét a gyermek születésének témája és a ritmus kapcsolja az előző szövegekhez és tevékenységekhez. A margón feladatonként/munkaformánkként ott a jegyzet, amelyet pedagógusok évtizedekig nem tesznek föl maguknak: „Mit akarunk elérni?” Itt például ez áll: „A gyerekek éljék át az örömet, amit egy gyermek születése jelent”. Míg az első tevékenységek esetében a születéstémára hangolódás volt a célkitűzés.

A *Pedagógiai ötlettár* eszközzajánlatát kurrens alsós pedagógiai gyakorlat híján nem tudom pontosan megítélni. Szélgjegyzeteiben örömmel láttam volna appokat, például a könyv formátumú madárhatározó helyett, annál is inkább, mert a szerkesztők egyike a digitális kultúra témakörben is tart előadásokat.

Óriási különbség lehet egy állami iskola, egy református iskola és például egy olyan alapítványi iskola, mint a Budapest School emberképe, gyerekszemlélete, nevelésszéménye közt. Ugyanakkor mindenütt akad az élménypedagógiákra építő, motivált és a gyermekeket is ösztönözni képes pedagógus. Ez a tény önmagában szavatolhatja a szöveggyűjtemény gyakorlati sikerét, ha a terjesztés és az ár nem jelent a túlterhelt pedagógusok számára eltántorító akadályt. [*Kálvin*]

HARMATH ARTEMISZ

Fotózkodó fókák földjén

BERTÓTI JOHANNA: *ALMÁBÓL KI, KÖRTÉBE BE*, ILLUSZTRÁLTA ZENGŐVÁRI JUDIT

Bertóti Johanna debütáló kötete 2020-ban jelent meg *Almából ki, körtébe be* címmel. A kiadványt Zengővári Judit illusztrálta, és CD-melléklet egészíti ki, amelyen a szerző saját hangszerelésében és előadásában hallható a versek egy része. A szöveg, a kép és a zene bevonásával a kötet egyszerre hat a különböző érzékszervekre, így komplex élményt nyújt, hatással van a személyiség egészére. A cím több szempontból is előrevetíti a versek hangulatát, játékosságát, egyszerűségét. Az alma és a körte talán a legelterjedtebb gyümölcsök közé tartoznak – legalábbis a kelet-közép-európai térségben –, éppen ezért a gyerekek is ezekkel ismerkednek meg elsőként, a cím tehát mindenki számára jól ismert referenciapontokat jelöl ki. Ez a fajta otthonosságérzés mindvégig a kötet egyik meghatározó élménye, amit a hátsó borítón Balázs Imre József is kiemel: „ezekben a versekben mindig van valamilyen váratlan csavar, nyelvi játék, szokatlan otthonosság”. A címben nemcsak a ki-be ellentétpár hoz létre nyelvi élményt, hanem a be alak ismétlődése [*körtébe be*] is, amely komikus hatást kelt, kiemelve ezzel a hangzósság szerepét [ahogyan Kollár Árpád *igen* című versében